



вових і законодавчих актів, зокрема проекти законів у галузі культури тощо. Подібна інформація робить сферу музейної діяльності більш привабливою як для самих співробітників, так і для відвідувачів [6, 56].

Найпоширенішим видом міжмузейної комунікації, ймовірно, являється електронна пошта. Цей вид спілкування відрізняється оперативністю, конфіденційністю, динамічністю і потенційною можливістю виходу практично на будь-якого фахівця в кожному музеї. В більшості випадків електронну адресу можна знайти на сайтах музеїв у розділі контакти. В Інтернеті на сьогодні можна отримати величезну кількість інформації про музеї України та світу безкоштовно і швидко записавшись на їхні оновлення через e-mail. Це й інформаційні бюлетені конференцій, плани роботи, сценарії виховних заходів та екскурсій музеїв. Негативною стороною такого зв'язку є те, що він не є публічним, суть розмови залишається відомою лише певній частині спеціалістів. Такий спосіб комунікації стає все популярнішим і, безумовно, найближчим часом, коли більшість фахівців з музеїв України матимуть власні e-mail'и, кожен зможе написати науковцеві й отримати аргументовану відповідь на своє запитання [1].

Отже, музейне співтовариство виходить на новий рівень розвитку в сучасному суспільстві. За мінливих соціальних умов, музеї, залишаючись хранителями культурної спадщини, переживають серйозні трансформації, перетворюючись на систему все більш відкриту суспільству, орієнтовану на задоволення його запитів своїми колекціями і науковими досягненнями. Протягом двох десятиліть розвиток музеїв розглядався як модернізація сформованих видів і форм їх діяльності. Сьогодні очевидні зміни в традиційній структурі музейної роботи. Музеї України, долаючи консерватизм, старі неефективні методи роботи, розпочинають використовувати інформаційні технології, що, передусім, виявляється в процесі музейної комунікації. Проблема використання Інтернет-технологій у комунікаційній складовій музейної сфери потребує подальшого дослідження, оскільки їхнє вміле застосування розширить та якісно оновить сфери послуг, що надають музеї. В Україні такі можливості не використовуються повною мірою, через недостатнє залучення досвіду застосування Інтернету в музейній діяльності зарубіжними колегами та незадовільну матеріально-технічну базу українських музеїв.

1. Борисова Н.А. Инфокоммуникационные технологии в музейной деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rustelecomuseum.ru/objects>.
2. Долак Я.А. Музейная экспозиция – музейная коммуникация // Вопросы музеологии. – 2010. – № 1.
3. Дукельский В.Ю. Чем больше музей делится информацией, тем он богаче [Интервью] // Русский журнал. – 2006. – 18 мая.
4. Камерон Д. Музей храм или форум? // Советский музей. – 1990. – № 2.
5. Ивушкина Е., Дашкова Е., Коммуникационный подход в музееведении. – Новочеркасск, 2005.
6. Новые информационные и коммуникационные технологии в развитии музеев // Аналитическая записка / Сост. Н. Толстая. – М., 2014.
7. Савруцкая Е.П. Коммуникационное пространство региональных музеев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cr-journal.ru>.
8. Сапанжа О.С. Развитие представлений о музейной коммуникации // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. Герцена. – СПб., 2009. – Вып. 103.
9. Романовська Р.В. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://histans.com/JournALL/kraj>.

**Kutsenko S.Y. Communication in museums by means of web-resources.** In this article is examined the problem of interaction between museums on the one hand and the society on the other hand. It is clarified the concept of museums' communication, it's types, are analysed the aspects of Internet technologies implementation and use in the field of museums' communication on the example of Ukrainian museums.

**Key words:** museum, museum communication, new information technology, Internet resources.

М. П. Тупчієнко, К. В. Шляховий

## ПРОБЛЕМА «МУЗЕЙНОГО» ВІДНОШЕННЯ ДО ТОПОНІМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ (на прикладі Кіровограда)

Стаття присвячена дослідженню специфічного «музейного» відношення до найменувань та перейменувань населених пунктів та їх об'єктів. У статті пропонується розглядати місто Кіровоград як особливого виду «музей під відкритим небом». Це вимагає концептуального підходу в міській топонімічній політиці. У статті аналізується топонімічна ситуація в дорадянській і радянській період життя міста. Розглядається проблема історичності назв міських об'єктів. Пропонується методика визначення рейтингу історичних назв, а також сформульовано 12 концептуальних підходів проведення топонімічної політики у місті. **Ключові слова:** топоніми, політика, методика, рейтинг, історична назва, концепція.

Топоніміка загалом, і топоніміка населених пунктів зокрема, покликані, перш за все, допомагати орієнтуватися в просторі, допомагати легко знаходити потрібний об'єкт чи адресу. Саме цю просту потребу забезпечує поділ вулиць на головні та другорядні (авеню та стріти), з присвоєнням першим порядкових номерів у Нью-Йорку. Втім, людина, за твердженням З. Странського, є носієм специфічного «музейного» відношення до дійсності, що привело в ході історії до тенденції збереження і показу вибраних предметів, які відображають минуле не тільки окремих особистостей – носіїв цього відношення, а й значних соціальних груп, якими є нації, етноси, професійні групи, жителі населених пунктів тощо [1, 18–19]. Від себе додамо, що, крім сказаного, «музейне» відношення до дійсності відображає видове прагнення людини зберігати історично значимі у різних часових та географічних масштабах події, явища, особистості, що знайшли своє відображення у назвах певних географічних реалій, які й представляє топоніміка населених пунктів. Остання ж, крім потреби легкості орієнтування в просторі міста чи села, покликана реалізувати значно складніше завдання – видову потребу людства у збереженні минулого в назвах. Відповідно, населенні пункти виступають своєрідними музеями під відкритим небом, де архітектура, монументальне мистецтво та пам'ятки історії виступають у ролі постійно діючих експозицій, а назви міст і селищ, з їх вулицями й площами – етикетажем. Однак будівництво музейної експозиції вимагає розробки її концепції, що вимагає й концептуального відношення до етикетажу, а в нашому випадку – до найменувань та перейменувань міських, селищних і сільських об'єктів.

Ця стаття підготовлена за матеріалами, розробленої авторами «Концепції топонімічної політики в місті Кіровограді» ще наприкінці 1990-х рр. Її матеріали вже були частково використані нами у статті «Вибір критеріїв оцінки історичної значимості міської топоніміки», опублікованої 1998 р. [7; 8]. Втім, нова історична реальність, породжена Євромайданом, анексією Росією Криму й окупацією частини Донбасу, ознакою якої є потреба українського суспільства розпрощатися з рештками радянського минулого, що супроводжується не тільки «ленінопадом», але й перейменуваннями вулиць і площ, вимагає знову підняти питання про кон-

цептуальне, «музейне» відношення до топоніміки населених пунктів України.

Загалом, у соціумах проблема вироблення концептуального відношення до топонімічної політики стає надзвичайно актуальною в перехідні періоди формування нової історичної реальності (виникнення незалежних держав, внаслідок розпаду імперій, становлення нових політичних режимів, боротьба за незалежність і територіальну цілісність держав тощо), коли нові явища намагаються утвердитися шляхом формування нової політично та національно забарвленої топоніміки як фактору однієї з найпоширеніших і найдешевших форм пропаганди нового. Такий перехідний період переживає й Україна з 1991 р., що виявляється не тільки у перехідних формах економіки, політичної влади, свідомості, створенні нової ідеології, але й виробленні та прийнятті населенням нової символіки, яка відображається також у міських топонімічних назвах.

Виважена концептуальна політика в царині міської топоніміки є надзвичайно актуальною й для Кіровограда, адже, незважаючи на двадцять четвертий рік незалежності України, це місто, як і більшість її населених пунктів, все ще залишається своєрідною оазою символіки країни, що вже давно не існує (СРСР). Останнє виявляється в заідеологізованих радянських назвах як самого міста, так і його об'єктів, що не мають прямого відношення до власної історії. На часі постає завдання утверджувати ідею незалежної держави й історико-культурної значимості національних, політичних та культурних діячів, що боролися за незалежність України, відстоювали та розвивали українську культуру. Цей процес у Кіровограді відбувається на тлі полемічної боротьби між прибічниками нової історичної реальності та її противниками, тобто, концептуально політика найменувань—перейменувань міста та його об'єктів зводиться до двох підходів: 1) максимально зберегти старі радянські та імперські назви; 2) максимально впровадити нові назви, що відображають реалії власне української історії та культури. При цьому, протидіючи сили апелюють до історичності назв, як тих, що виникли в радянський період, так і тих, якими пропонується їх замінити. В результаті, перейменування, як правило, приурочуються до певних ювілеїв, урочистих подій і носять стихійний, не послідовний характер, тим часом як основна частина назв міських об'єктів, у центральній частині міста, як і сама назва – Кіровоград, – залишаються радянськими. При цьому виникає реальна загроза знищити не тільки негативні вияви радянського періоду в топоніміці міста, але й позитивні напрацювання минулого у цій царині.

Тому автори статті ставлять за мету сформулювати концептуальний підхід до топонімічної політики в населених пунктах України, який міг би спиратися на критерії оцінки історичної значущості назв міських об'єктів як інструменту вибору найбільш оптимального варіанту, під час їх найменування чи перейменування, а також розробити етапи реалізації самої топонімічної концепції. Відповідно, запропоноване концептуальне бачення топонімічної політики в м. Кіровограді, покликане знайти серединний шлях, який би допоміг зрушити з місця процес виважених перейменувань по всій Україні.

Перш за все варто зупинитися на питанні: що варто розуміти під історією? Традиційно тут існує два підходи: 1) онтологічний, згідно якого, історія вивчає процес розвитку людського суспільства або об'єктів, створених ним, у всій повноті, конкретності та різноманітності за епохами, країнами, окремими людськими колективами [4, 5]; 2) аксіологічний (цільовий), в основному, спів-

звучний езуїтському принципу: «Мета виправдовує засоби», який є основою привнесення в історію Високого Сенсу і є виправданням самої історії [5, 34].

Перше розуміння орієнтує на збереження всіх фактів історії й історичних назв, незалежно від їх оцінки з погляду сьогодення і тим самим розширює можливість у формуванні інструментальної бази вивчення історії в цілому. Воно репрезентує лінійне розгортання часу, яким і є власне історичне його сприйняття. Завдяки дії цього принципу, філологи знаходять серед українських топонімів і гідронімів назви, що своїм походженням завдячують першим індоєвропейцям, індоіранцям, скіфам, германцям, тюркським кочовикам, раннім слов'янам тощо і є свідченням багатого етнічного минулого населення України зокрема Кіровоградської обл. [6, 3–5,51].

Інше розуміння приводить до звуження кількості історичних фактів, назв в якості бази пізнання історії, залишаючи і формуючи тільки позитивні, з погляду сьогоденних політичних інтересів. Його можна було б назвати ще месіанським. В ідеальній формі він передбачає повне заперечення попередніх історичних епох і початок відліку часу від новоутвореного періоду. За своєю природою, це є переворот, який породжується культурними (наприклад, утвердження християнства, що прагнуло заперечити й знищити язичництво та пам'ять про нього) і соціально-політичними (наприклад, Велика французька) революціями. Прикладами такого месіанського тлумачення історії, що безпосередньо стосується нашого краю, є ліквідація польською та російською монархіями козацьких полкового і паланкового територіальних устроїв, утвердження назви Новоросії за землями, які раніше належали Війську Запорозькому, Туреччині, Кримському ханству, численні політичні перейменування топонімічних об'єктів, у тому числі заміна первинної назви міста Єлисаветграда революційними псевдонімами лідерів більшовизму Зінов'єва та Кірова та подібне перелицювання вулиць (в обласному центрі майже третина – 54 з 174). Утвердження саме цього тлумачення історії й історизму може призвести до абсурду, оскільки, з одного боку, відкриває шлях для перейменування більшості гідронімів півдня України – не те, що не українських, але й не слов'янських, – а з іншого – пролонгує в майбутнє на невизначений час практику перейменувань, залежно від політичної доцільності.

Сьогодні ми стоїмо перед фактом сприйняття історії більшості населених пунктів України під подібним аксіологічним кутом зору, внаслідок намагання некритичної заміни назв, які сформувалися у попередній період історії України. При цьому виникає загроза «виплеснути разом з водою і дитину» – позбутися пам'яток значної частини місцевої історії, відображеної у назвах вулиць і провулків. Прикладом подібного заангажованого підходу є пропозиція надати Кіровограду нову, не пов'язану з колоніальним періодом назву, перейменувати всі центральні вулиці на честь корифеїв українського театру, не помічаючи при цьому однокітність сприйняття культури та нехтування історією цих вулиць, зневагу до людських поколінь (тих же акторів), у житті яких ці назви не були порожнім звуком, а мали конкретне, часто навіть інтимне значення.

На нашу думку, обидва підходи щодо розуміння історії й історичності можна не протиставляти, а взаємодоповнювати, розділивши їхні сфери. Сферою онтологічного підходу повинна стати монументальна грань історії, що зокрема відображена у топонімічних назвах, а сферою аксіологічного підходу має стати полемічна грань історії, тобто, трактування й інтер-



претація історичних подій та фактів, полем діяльності якої буде наукова та популярна література, засоби масової інформації тощо. Адже символи, в тому числі й символи, відображені в топонімії та монументальному мистецтві, не живуть самі по собі. Вони актуалізуються лише в людській свідомості і цю свідомість потрібно змінювати. Прикладом може бути назва міста Єлисаветград, яка походить від назви фортеці Св. Єлисавети, побудованої за наказом російської імператриці Єлисавети Петрівни, а тому й акцент потрібно ставити на святості, а не царственості іменного патрона нашого міста, адже св. Єлисавета є загальнохристиянською святою і навіть шанується мусульманами [7; 8, 57–58]. Так само і назва вулиці Двірцева є за своєю природою адресною, оскільки вказує на місце знаходження найбільш презентабельної архітектурної споруди в місті – палацу (імператорської ставки) й у цьому контексті варто говорити про здобуток місцевих будівельників, приналежність цієї споруди до європейської архітектурної класики, завдяки авторству архітектора голландського походження В. Верлона, а не про тимчасову присутність у місті Романових [7]. Із кавалерійським училищем, від якого походить назва вулиці, тісно пов'язана історія УНР і Української держави та її діячів (генерал-хорунжі Є. Білецький, А. Голуб, О. Дорошкевич, полковники Г. Адамович, М. Вергелес, Б. Гомзин та багато ін.), деяких українських митців (А. Жаха, В. Арнаутов, М. Аркас). Загалом, не варто віддавати на відкуп чужим, те, що безболісно може стати своїм – українським і при цьому не фальсифікувати історію міста, представлену в назвах його вулиць.

Топонімічне середовище будь-якого міста складають його назва, а також агороніми (назви міських площ і майданчиків) та годоніми (назви лінійних об'єктів у місті – вулиць, провулків, проспектів, бульварів, проїздів тощо). Подивимося на топонімічну ситуацію агоронімів та годонімів Кіровограда, порівнюючи назви, що сформувалися протягом двох епох: 1) від моменту виникнення міста 1754 р. – до 1919 р. (дорадянський період); 2) 1919–1991 рр. (радянський період).

Це 174 назви першого періоду та 790 назв другого, розподілених на 25 семантичних груп. На першому етапі домінували ландшафтні, прикметні, релігійно-церковні, військові, адресні та напрямкові назви, причому військові назви можна віднести і до адресних, і до професійних, оскільки вказували на місце дислокації військових об'єктів. Загалом, ці семантичні групи назв (за винятком деяких релігійно-церковних) відносять до природно виникаючих, тобто, назва безпосередньо характеризує під певним ракурсом сам об'єкт і є результатом колективної творчості жителів вулиці, району чи всього міста. Прикладом є назви таких районів, як Велика, Озерна і Солодка Балки, Катранівка, Кушівка, а також годоніми, типу Спускний, Загорний, Голубиний, Болотяна, Московська, Береславська, Запорозька, Українська, Козацький тощо. Зазначені годоніми не нав'язувалися адміністративно, їх найменували самі жителі, реагуючи на особливості ландшафту, соціального й етнічного складу населення, їх занятя: пров. Спускний – орієнтує на спуск до р. Біанки; пров. Загорний – розташований за горою, у заплаві р. Біанка; пров. Голубиний і зараз характеризується значною кількістю голубівників; вул. Болотяна – виникла на місці болота в заплаві р. Інгул, вул. Московську населяли московські купці, які мали на ній свою власність; вул. Береславську населяли купці із польського м. Бреслава; на вул. Безпопівській проживали російські старообрядці-безпопівці тощо. Всі ці назви мають не тільки географічну, але й значну істо-

ричну цінність, оскільки вказують на етнічний склад населення міста, місця його локалізації, економічні зв'язки в минулому.

У той же час, серед назв першої групи зовсім не було назв декларативних, громадських, подієвих, датувальних, ювілейних і до 1903 р. антропонімічних. Останні стануть домінуючими у радянський період і відзначатимуться крайньою політизацією. Як правило, вони не мають прямого відношення до історії ні вулиць, ні міста, ні регіону, наприклад, місто Кіровоград, вулиці Дзержинського, Луначарського, Урицького тощо. До Першої світової війни годоніми й агороніми міста не мали відвертого політичного змісту і часто утверджували лише християнський світогляд населення, наприклад, Петропавлівська, Преображенська, Покровська, Знаменська тощо. У місті не було жодної вулиці чи площі, названої ім'ям царської особи (спроба надати центральній вулиці ім'я Миколи I не прижилася), політичного діяча або генерала, полководця. Навіть центральна вулиця та площа називалися просто Велика Перспективна (від проспекту) та Міський бульвар. Як відомо, і назва фортеці, від якої походить назва міста, носила ім'я святої Єлисавети [4], а не цариці Єлисавети Петрівни, і повітове місто Олександрія (Кіровоградська обл.) було назване не ім'ям російського престолонаслідника Олександра I, а на честь його святого патрона Олександра Невського. Це відповідає етичним нормам християнського світогляду, згідно з яким, возвеличення достойні лише Бог та святі. Саме тому в місті до 1903 р. нараховувалося 14,9% всіх назв вулиць церковно-релігійного характеру і не було жодного світського антропонімічного найменування.

У ХХ ст. почалося зменшення ролі християнського світогляду, зростання ролі стихійного та свідомого матеріалізму, зародження філософії екзистенціалізму, з його інтересом до буття і значення особистості: культивування особи (особливо у Радянському Союзі) внесло відповідні зміни і в топонімічну ситуацію. Прецедент перейменування на честь конкретної особистості в місті стався 1903 р., коли, у зв'язку зі святкуванням 25-річного ювілею діяльності на посаді міського голови О. Пашутіна, було вирішено його рідну вулицю Невську назвати Пашутінською. Випадок, який засвідчив надзвичайно високу повагу жителів міста до керівника міського самоврядування. Іншим таким авторитетом виявився М. Гоголь, на честь якого у 1909 р. перейменували вулицю Безпопівську. В роки Першої світової війни з'явилися вулиці, названі іменами генералів та полководців російської армії (Остен-Сакена, Потьомкіна, Румянцева, Суворова, Скобелева, Брусилова), які в тій чи іншій мірі мали безпосереднє відношення до історії міста і краю.

З 1919 р. утверджуються вулиці, названі на честь політичних, військових та культурних діячів більшовицької держави. За радянський період були перейменовані 54 вулиці, із 174, що існували до 1917 р. Наведемо приклади таких перейменувань: Енгельса, замість Петропавлівської, Володарського, замість Олександрівської, Червоногвардійська, замість Архангельської, Щорса, замість Костьольної тощо. Таким чином, у топонімічне середовище міста введені імена людей, які, за деякими винятками, не мали ні найменшого відношення до історії міста і краю. В основі цієї політики перейменувань лежав месіанський погляд на історію, згідно з яким, політичний аспект домінував над історико-культурним. Внаслідок цього, почали домінувати антропонімічні назви, пов'язані з діячами загальнодержавного та міжнародного комуністичного руху, героями соціалістичної праці та героями СРСР



(34,7%). Вони значно потіснили назви прикметного, промислового, ландшафтного, військового, адресного, релігійно-церковного, напрямкового походження. І тим самим знівеливали у топонімії міста його історію, культуру, особливості природного середовища, зробили схожим на десятки інших міст Радянського Союзу.

Сьогодні у місті 67 назв відображають історію радянського періоду, близько 30 – загалом історію України, менше 30 – власну історію міста та регіону, що є яскравим свідченням порушення онтологічного підходу до історії і вимагає нагальної необхідності змінити цю ситуацію, спираючись на науково обґрунтовану концепцію критеріїв оцінки тієї чи іншої назви. Це стає особливо актуальним під час вибору однієї з кількох назв, які вже фігурували в топонімії конкретного об'єкту. Адже з онтологічного погляду на історію, всі ці назви є історичними, проблема полягає у визначенні критеріїв їх історичної чи культурної значимості.

В основі методології оцінки історичної значимості назв агоронімів та годонімів пропонується використати один з типів задач математичної теорії ігор, коли знаходяться багатокритеріальні рішення, за умови конфліктної ситуації. Відповідно, було розроблено рейтинговий підхід до оцінки аспектів і критеріїв назв, що пропонуються. Кожна з назв розглядається з позиції п'яти аспектів (політичний, історичний, культурний, етичний, естетичний), зміст яких конкретизується, в свою чергу, п'ятьма критеріями. В основу оцінки критеріїв кожного аспекту покладено базову п'ятибальну шкалу, що розподіляються, згідно з пріоритетами значень, тобто, кожен критерій оцінюється в 1 бал. Відповідно, кінцевий рейтинговий бал кожної назви визначається таким чином: 1) визначається кінцевий рейтинговий бал кожного аспекту сумою балів, відповідних критеріїв цього аспекту; 2) підсумовуються кінцеві рейтингові бали всіх п'яти аспектів.

Отже, кожна назва розглядається з позиції всіх п'яти аспектів, у середині яких відбираються лише, відповідні кожній назві, критерії, а визначені бали критеріїв підсумовуються, після чого підсумовуються і кінцеві бали всіх п'яти аспектів. Саме цей кінцевий показник балів і є основою порівняння загального значення конкуруючих пропозицій (див. таблицю). У випадку рівної суми балів у конкурентів пропонується враховувати ще чотири фактори: 1) самоцінність назви; 2) історичний ценз назви (термін її існування); 3) адекватність назви її об'єкту, що враховує престижність об'єкту та місця його розташування; 4) економічне обґрунтування (вартість перейменування).

Зупинимося докладніше на цих додаткових чотирьох факторах. Так, перший фактор – самоцінність назви – визначається кількома ієрархічними рівнями: 1) зв'язок назви з об'єктом найменування/перейменування; 2) зв'язок назви з історією, культурою, подіями, людьми міста; 3) зв'язок назви з областю, регіоном; 4) зв'язок назви з Україною, з Європою, із загальнонародськими

цінностями. Другий фактор – історичний ценз назви – передбачає враховувати термін її існування, укорінення у народній традиції. Третій фактор – адекватність назви її об'єкту – передбачає максимальну відповідність назви об'єкту найменування, враховуючи масштаб, характер, місце його розташування (центр міста, окраїна, промисловий чи спальний район тощо). Зрештою, четвертий фактор – економічне обґрунтування – враховує різницю фінансових затрат на перейменування. Все це означатиме, що кожна із запропонованих назв розглядатиметься не абстрактно, а конкретно, адресно, відносно об'єкта найменування.

Реалізація, запропонованого нами методу оцінки історичної значимості існуючих і тих, що формуються, міських топонімів дозволить звести до мінімуму долю суб'єктивізму та випадковості, під час вибору назви, а також сприятиме формуванню різноманітної за формою та змістом, не абстрактно-історичної, а конкретно-історичної топонімії, що відображатиме специфіку історико-культурного розвитку як міста, так і регіону, тобто, сприятиме реалізації онтологічного підходу розуміння історії.

Механізм реалізації зазначеної методології передбачає обов'язкову подачу, разом із пропозицією найменування–перейменування, відповідної історичної довідки, яка дозволить провести всебічну оцінку назви, що пропонується. Спираючись на розроблену методологію критеріїв відбору топонімічних варіантів, можна звести зміст концептуального бачення топонімічної політики у Кіровограді в найближчі роки до наступних положень:

1. Топонімічні назви міських об'єктів повинні передавати самобутню неповторність міста в усіх його вимірах (географічному, ландшафтному, кліматичному, виробничому, культурному, історичному тощо).
2. Кількість антропонімічних, узагальнюючих та ювілейних назв має бути суттєво зменшена для паритету з іншими семантичними групами.
3. Необхідне свідоме сприяння поверненню більшості назв, які сформувалися поза полем адміністративно-командної назвотворчості.
4. Треба закріпити 10-річний або більший термін мораторію на найменування міських об'єктів іменами померлих діячів політики, культури, виробництва, загиблих воїнів тощо, з метою усталення їх оцінки й уникнення фіксації кон'юнктурних явищ.
5. Міська топоніміка повинна відображати, перш за все, історичні, культурні та інші реалії міста й регіону, а вже потім загальнодержавні, європейські, загальнонародські тощо.
6. Серед подій, фактів, персоналій, що мають загальнонаціональне значення, перевагу треба віддавати тим, які безпосередньо пов'язані з містом або регіоном.
7. Міські топоніми мають відображати хронологічні етапи просторового розширення міста.

Табл. 1

Номинаційна пропозиція	Аспекти та їх критерії					Сума балів
	Політичний	Історичний	Культурний	Етичний	Естетичний	
Державність Патріотизм Національна Усвідомленість Демократизм Плюралізм	Значущість Територіальність Актуальність Об'єктивність Природність	Автохтонність Духовність Матеріальність Різноманітність Традиційність	Неплинність Скромність Справедливість Толерантність Збалансованість	Милозвучність Грамотність Адекватність Оригінальність Лаконічність		
Двірцева	0, 0, 0, 1, 1	1, 1, 1, 1, 1	1, 0, 1, 1, 0	0, 0, 1, 1, 1	0, 1, 1, 1, 1	315
Леніна	0, 0, 0, 0, 1	1, 0, 1, 0, 0	0, 0, 0, 0, 0	0, 0, 0, 0, 0	0, 1, 0, 1, 0, 1	15



8. У назвах міських об'єктів мають бути відображені всі віхи історичного минулого міста, за винятком увічнення одіозних фігур, пов'язаних з антигуманними злочинами, як то Ленін, Сталін, Кіров, Дзержинський тощо.
9. За можливості, слід зберігати первинні назви міських об'єктів, що виникли у радянський період і мають пряме відношення до міста чи області.
10. Назви міських об'єктів, як то вулиці, проспекти, бульвари, провулки мають відповідати характеристикам самих об'єктів (наприклад, Комуністичний проспект повинен бути бульваром).
11. Найменування та перейменування треба здійснювати на основі чіткої методології відбору критеріїв, щоб уникнути суб'єктивізму у прийнятті рішень.
12. У деяких випадках, за необхідністю поліпшення зручності орієнтування, можна запровадити таблички з подвійними назвами (дійсна – попередня).

У відповідності з наведеними положеннями, передбачається, що концепція буде реалізовуватися кількома етапами, а саме:

1. Відновлення первинної назви міста – Єлисаветград.
2. Повернення назв лінійних об'єктів міста, що функціонували до 1919 р. у межах центральної, заповідної частини міста, затверджених рішенням 5 сесії Кіровоградської міської ради 23 скликання від 28 лютого 1996 р. «Про визначення земель природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення».
3. Повернення старих назв у більш віддалених частинах міста, що були замінені у радянський час адміністративним методом, але мають певне історико-культурне значення.
4. У майбутньому, після детального вивчення історії найменувань та перейменувань міських об'єктів, розташування на найбільш значних їхніх будинках табличок з довідковою інформацією.

Отже, на нашу думку, необхідно за можливості зберігати топонімічні назви, у нашому випадку – міські, що виникли у різні історичні епохи та мають значний період побутування, утвердилися в історичних документах, народній традиції найменування. Тобто, має домінувати онтологічний підхід у розумінні значущості топонімічного середовища міста, зокрема Кіровограда. Це означає, що найменування об'єктів повинно виконувати не тільки функцію означення відмінності одного від іншого, але й передавати специфіку ландшафтно-географічних, природних, історико-культурних особливостей свого виникнення. Останнє, в свою чергу, буде забезпечувати формування неповторного самобутнього топонімічного обличчя міста, а відтак, відображатиме «музейне» відношення до міської, сільської чи сільської дійсності.

1. Странский З. Понимание музееведения // *Музееведение. Музеи мира.* – М., 1991.
2. Тупчієнко М.П., Шляховий К.В. Вибір критеріїв оцінки історичної значимості міської топоніміки // *Історія України. Маловідомі імена, події, факти.* – К., 1999.
3. Тупчієнко М.П., Тупчієнко-Кадирова Л.Г., Шляховий К.В. Концепція топонімічної політики в м. Кіровограді. – Кіровоград, 1997 (Рукопис).
4. Козлов В.И. Динамика численности народов. – М, 1957.
5. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. – М., 1992.
6. Карпенко О.П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпряниці. – К., 1989.
7. Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. – Кіровоград, 1992.
8. Тупчієнко М.П. Проблеми вивчення історії фортеці св. Єлисавети та перспективи її музеєфікації // *Наші краї у XVIII ст.: Мат. обласної наук. історико-краєзнавчої конф.* – Кіровоград, 2003.

**Tupchienko M.P., Shliakhovyi K.V. The problem of «museum» attitude toward toponymic policy in settlements (based on the example of Kirovohrad).** The article is devoted to the research of the specific «museum» attitude toward naming and renaming the settlements and their objects. In the article it is suggested to view the Kirovohrad town as the special kind of the 'open-air museum'. It's required the specific conceptual approach to the town toponymic policy. In the article is analysed the toponymic situation in the pre-soviet and soviet period of the town's life. The problem of the historic character of the municipal objects names is examined. Is offered the methodology of determining the historical names' ranking. Are formed also twelve conceptual approaches to the town's toponymic policy realization.

**Key words:** toponyms, policy, methodology, rankings, historical name, foncept.

**М. А. Заплетнюк**

### ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (1990-і рр.)

*На основі аналізу особливостей економічного розвитку України впродовж 1990-х рр., а також процесу формування економічної еліти та сприйняття громадянами економічної діяльності, визначено вплив економічних чинників на формування громадянського суспільства в Україні.*

**Ключові слова:** громадянське суспільство, економічний розвиток, «тіньова» економіка, економічні реформи, монетаризм.

В основі ідеї громадянського суспільства лежить проблема відносин людини з політичною владою, суспільства з державою. У західних країнах громадянське суспільство, в основному, сформувалося на початку Нового часу і було наслідком перетворення підданих у громадян, зумовленим модернізацією економічних відносин. Вона призвела також до посилення ролі приватних власників, які заклали основи «середнього класу» і поступово перетворилися на важливі чинники збереження стабільності у державі. Приватновласницькі інтереси громадян стали й одним із стимулів боротьби за формування та розширення громадянських прав. Взаємозалежність держави та громадян, необхідність коригування політичних відносин, у зв'язку з формуванням громадянського суспільства, зумовили загострення дискусій щодо його природи.

Одним із перших почав протиставляти природне й суспільно-політичне в людині Т. Гоббс, наголошуючи, що природне є некерованим і тому неполітичним, тоді як суспільне підпорядковується законам суспільства, а політичне – владі. Вважаючи свободу природним станом, він обґрунтовував необхідність підпорядкування владі держави нічим не обмеженої свободи, яка веде до загальної ворожнечі і насильства. Відтак, громадянське суспільство – це одержавлене суспільство, яке є результатом переходу від природного до суспільно-політичного стану.

Важливий внесок у розвиток концепції громадянського суспільства зробив Г. Гегель. На його думку, громадянське суспільство існує не всередині держави, а поряд із нею. У Гегеля громадянське суспільство є сферою матеріальних умов для життя, в якій індивіди пов'язані інтересами. Це суспільство філософ розглядав як сукупність індивідів, котрі за допомогою праці задовольняють власні й потреби інших. Фундаментом громадянського суспільства є приватна власність. К. Маркс також вважав, що воно існує поза державою як політичним інститутом. Він розглядав це суспільство як сукупність сімей, суспільних станів і класів, відносин власності й розподілу, тобто, всіх форм позадержавного існування суспільства. Громадянське суспільство, в якому приватна власність відіграє вирішальну роль, породжує державу, воно є буржуазним, а будь-яка держава є знаряддям класового панування. Історичний розвиток, за К. Марксом,